

УДК 332.145:336.14:338.124.4

Попівняк О.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

АЛЬТЕРНАТИВНІ ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ АНТИДЕПРЕСИВНИХ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОГРАМ

ALTERNATIVE SOURCES OF FUNDING ANTI-DEPRESSIVE REGIONAL PROGRAMMES

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто існуючі пріоритетні джерела залучення фінансових ресурсів депресивних територій, серед яких першочергове значення надається ресурсам фінансово-кредитних установ, фондового ринку та ринку позикових капіталів, страхування і коштів інвесторів.

Ключові слова: депресивні території, фінансові ресурси, антидепресивні регіональні програми, інвестиції.

АННОТАЦІЯ

В статье рассмотрены существующие приоритетные источники привлечения финансовых ресурсов депрессивных территорий, среди которых первоочередное значение предоставляется ресурсам финансово-кредитных учреждений, фондового рынка и рынка ссудных капиталов, страхования и средств инвесторов.

Ключевые слова: депрессивные территории, финансовые ресурсы, антидепрессивные региональные программы, инвестиции.

ANNOTATION

The article examines the existing priority sources of attracting financial resources of depressed areas, among which priority is given to the resources of the financial institutions, the stock market and the market of loan capital, insurance funds and investors.

Keywords: depressed territories, financial resources, anti-depressive regional programmes, investments.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні, особливо в умовах обмеженості бюджетних коштів як на регіональному, так і на державному рівнях, доцільним вбачається пошук альтернативних джерел залучення фінансових ресурсів в депресивні території, а також формування та реалізації механізмів стимулювання нарощення власної фінансово-ресурсної бази регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у формування механізмів фінансового забезпечення регіонального розвитку зробили вітчизняні науковці, зокрема О. Василик, В. Геєць, І. Камінська, М. Козоріз, Г. Кірейцев, В. Опарін, С. Юрій та багато інших. Проблематика функціонування бюджетно-фінансових механізмів забезпечення сталого розвитку регіонів висвітлена у працях І. Вахович, З. Герасимчук, М. Карліна, О. Кириленко, А. Кондрашихіна, І. Луїної, І. Сторонянської. Проте на науковому рівні відкритими залишаються питання формування механізмів залучення альтернативних джерел фінансування антидепресивних регіональних програм, їх практичне вирішення.

Цілі статті – розглянути існуючі теоретичні підходи щодо залучення альтернативних джерел фінансування антидепресивних регіональних програм, запропонувати механізм розподілу та перерозподілу виділених фінансових ресурсів під реалізацію антидепресивних регіональних програм за економічною, екологічною та соціальною сферами відповідно до індивідуальних потреб регіону.

Виклад основного матеріалу. Зупинимось на дослідженні механізмів залучення альтернативних джерел фінансування антидепресивних регіональних програм.

Механізми залучення потенціалу фінансово-кредитних установ для фінансової підтримки депресивних територій. Найперспективнішим джерелом фінансової підтримки депресивних територій може стати злагоджена система співпраці з фінансово-кредитними установами, адже саме вони є генераторами руху фінансових ресурсів між державою та населенням. Перешкодою в цьому є неефективна кредитна політика та значна централізація фінансових інституцій в Україні. За статистикою, близько 70% діючих банків мають центральні офіси в Києві, відділення цих банків у регіонах є лише виконавцями фінансової політики головних банків. Це свідчить про банальне перекачування коштів із регіонів до столиці, де вони знаходять своє застосування як інвестиційні ресурси для будівництва житла чи фінансування інших проектів.

Можливості використання державою пільгового кредитування у своїй фінансовій політиці обмежені, і лише у деяких випадках держава може виділяти кошти комерційним банкам на цільове кредитування окремих суб'єктів чи заходів. Водночас комерційні банки наділені правами самостійно визначати, кому, на яких умовах, які суми кредитів та під які відсотки надавати. Держава засобами грошово-кредитної політики може впливати на функціонування кредитного ринку. Основним інструментом такого впливу є регулювання вартості позичень через облікову ставку Національного банку. Крім того, держава може регулювати обсяги кредитних ресурсів через механізми обов'язкових резервних вимог, які встановлюються для комерційних банків, та за допомогою

операцій з цінними паперами на відкритому ринку [1].

Банки та небанківські установи повинні брати безпосередню участь у розвитку депресивних територій, задовольняючи соціально-економічні потреби населення в іпотечному кредитуванні, кредитуванні малого і середнього бізнесу, розширенні видів споживчого кредиту, страхуванні кредитів бізнесу тощо. Однак це передбачає необхідність відновлення втраченої довіри населення до користування послугами банків та небанківських установ.

Важливу роль у фінансовій підтримці потреб депресивних територій можуть відігравати кредитні спілки, недержавні пенсійні фонди, страхові компанії, інвестиційні фонди та компанії з управління активами. Основне призначення кредитних спілок – сприяти поживленню торговельного обігу, підвищуючи купівельну спроможність населення.

Накопичені кошти на рахунках недержавних пенсійних фондів на території депресивного регіону будуть виконувати роль соціальних гарантів для людей після їх виходу на пенсію, а страхові компанії забезпечать захист населення від різного роду ризиків. На рівні муніципалітетів учасниками таких недержавних пенсійних фондів могли б бути працівники комунальної сфери та місцевих органів самоврядування. Як відомо, доходи таких груп не є високими, але стабільними. Управління такими доходами можна було б передавати компаніям з управління активами, які були б повністю або частково комунальними та зацікавлені в ефективному використанні цих ресурсів, оскільки там задіяні у якості учасників місцеві кадри. Такі кошти сприяли б упровадженню інновацій та розвитку інфраструктури, що допомогло б відсталішим територіям відновити свою конкурентоспроможність.

Механізми залучення ресурсів фондового ринку та ринку позикових капіталів установ для фінансової підтримки депресивних територій. При дефіциті власних коштів перспективи належного розвитку депресивних територій залежать від того, наскільки вони зможуть ефективно використовувати залучені з фондового ринку кошти. Як правило, фінансовий ринок на депресивних територіях слабозвинутий, і частка залучених фінансових ресурсів від їх діяльності у зведеному фінансовому балансі незначна.

В економічно розвинених країнах здебільшого фондовий ринок та ринок позикових капіталів забезпечують перерозподіл основної частини фінансових ресурсів суспільства і характеризуються доволі жорстким рівнем конкуренції між розпорядниками.

В Україні ринок позикових капіталів та фондовий ринок перебувають лише у стадії формування, що є наслідком недосконалості чинного законодавства та недостатньої ефективності регулювання з боку держави.

Ринок позикових капіталів визначається як сукупність спеціалізованих кредитно-фінансових установ, механізмів кредитних відносин і кредитного законодавства. Основні джерела позикового капіталу – це вільні фінансові ресурси держави, юридичних і фізичних осіб, що акумулюються в основному на депозитних рахунках.

Унаслідок того, що депресивні території характеризуються найнижчими доходами населення, збитковістю промислових підприємств, на депозитних рахунках банків коштів для фінансування інвестицій акумулюється недостатньо. Між розпорядниками фінансових ресурсів немає повноцінної конкуренції, тому за ринками зберігається єдиний статус «ринку продавця», з відповідними негативними наслідками для інвесторів і користувачів. Зростання частки позикового капіталу та ресурсів фондового ринку у бюджеті депресивних територій є одним із альтернативних джерел збільшення фінансових ресурсів та їх перерозподілу.

Залучення ресурсів фондового ринку для фінансової підтримки депресивних територій потребує:

- забезпечення захисту прав інвесторів;
- інституалізації фондового ринку;
- розбудови національної депозитної системи;
- розвитку інфраструктури фондового ринку;
- удосконалення правових засад випуску та обігу цінних паперів.

Механізми залучення ресурсів страхового ринку для фінансування антидепресивних регіональних програм. Страховий ринок є особливою сферою фінансових відносин, де об'єктом купівлі-продажу виступає специфічна фінансова послуга – страховий захист різних ризиків. Страховий ринок виконує дві базові функції у розвитку територій:

– задоволення потреб держави, юридичних і фізичних осіб у страховому захисті їх майнових, а також немайнових прав та запобігання ризикам;

– мобілізація фінансових ресурсів суспільства з подальшим використанням їх на інших фінансових ринках.

У депресивних регіонах, як правило, страховий ринок також нерозвинутий. На нашу думку, розвиток страхового ринку на депресивних територіях забезпечить захист населення та суб'єктів господарської діяльності від різного роду ризиків (індивідуальних, майнових і відповідальності) завдяки таким операціям:

- соціальному страхуванню фізичних осіб від можливого зниження особистого доходу страхувальника на тимчасовій (тимчасова непрацездатність) або постійній (вихід на пенсію) основі;
- страхування підприємницьких ризиків: комерційних ризиків у сфері товарообігу і фінансових ризиків кредитних, фондових і безпосередньо страхових (перестраховання) фондів;
- особисте страхування (у будь-яких формах);
- страхування відповідальності страхувальника (страхування прямої відповідальності

страхувальника; страхування відповідальності третіх осіб).

Також такі установи, не використовуючи усі кошти одразу, накопичують їх, створюючи так звані резерв коштів. Обсяг таких резервів може бути значним, тому виникає питання щодо їх розміщення.

Такі резервні кошти є важливим джерелом капітальних вкладень, що можуть бути використані для розвитку депресивних територій. Тому місцеві органи за наявності продуманих програм, узгоджених та взаємовигідних відносин мають можливість залучати кошти для вирішення найважливіших проблем.

Механізми залучення інвестиційних ресурсів для фінансування антидепресивних регіональних програм. Якщо немає необхідних фінансових ресурсів для розвитку депресивних територій, важливим їх джерелом можуть стати інвестиції.

У низці розвинутих країн основну роль у розвитку інвестиційної активності відіграють державні корпорації регіонального розвитку, головними завданнями яких є:

- посилення впливу суспільного (державного і муніципального) сектора на розвиток регіону за допомогою цілеспрямованої діяльності державних і муніципальних підприємств та фірм зі змішаним капіталом;
- здійснення проектів удосконалення регіональної інфраструктури, оздоровлення соціального та економічного середовища;
- залучення інвесторів, особливо до проблемних ареалів, надання приватним підприємцям фінансової, правової та іншої допомоги, стимулювання інноваційної діяльності;
- виконання функцій банків розвитку.

Водночас зазначимо, що у світовій практиці широко використовують такі основні стимули інвестиційної активності: надання державних і муніципальних гарантій інвесторам; розвиток механізмів страхування інвестиційної діяльності; розробка податкових інструментів стимулювання інвестицій тощо.

Привернути увагу вітчизняних та іноземних інвесторів до вкладання коштів в економіку депресивних територій видається можливим за наявності сприятливого інвестиційного клімату. Насамперед необхідно встановити податкові пільги та запровадити преференції на період 5-10 років для суб'єктів підприємницької діяльності. Встановлення особливого режиму інвестування для депресивних територій передбачає обов'язкове врахування пріоритетності розвитку окремих галузей (і навіть підприємств), особливостей відтворювальних процесів, готовності до оновлення виробничого потенціалу, ефективності можливих витрат у довгостроковому розвитку.

Зауважимо, що інвестиційну політику на депресивних територіях необхідно здійснювати разом з іншими антикризовими заходами. Регіональні органи управління повинні задіяти механізм реалізації програм загальноєкономіч-

ного значення (санация стратегічно важливих підприємств, створення сталих передумов для ефективного їх функціонування тощо).

Як зазначає З. Герасимчук, ефективне інвестування депресивних територій можливе при вирішенні таких стратегічних завдань [2]: ліквідація глибоких структурних деформацій у більшості депресивних регіонів, що зумовлюють зниження ділової, у тому числі інвестиційної, активності, нівелювання негативних наслідків несприятливих стартових умов входження на ринок; запобігання руйнації наявного виробничого і науково-технічного потенціалу через різке скорочення інвестування при критичному рівні зносу основних фондів, що суттєво обмежує можливості активізації економічної діяльності; удосконалення механізму державного регулювання інвестицій для стимулювання довгострокових вкладень фінансових ресурсів і створення сприятливого інвестиційного клімату.

Інвестиційні ресурси варто спрямовувати у ті види економічної діяльності, які динамічно розвиваються, мають швидкі темпи зростання, достатні трудові ресурси, порівняно сприятливі політичні та екологічні умови. Це запобігатиме розпорощенню ресурсів на численних об'єктах, дасть змогу швидко освоїти їх і забезпечити своєчасну окупність. Для повністю депресивних територій нереально надати інвестиції в необхідних обсягах. Їх слід спрямовувати на підтримку найважливіших галузей життєзабезпечення населення, підтримку виробничої діяльності обмеженого кола структуруютьчих підприємств, у тому числі для уникнення соціального вибуху, але головне – з метою нівелювання дії чинників, що викликають депресивний стан територій, та створення передумов для поживлення ділової активності.

Узагальнюючи, зазначимо, що механізм реалізації антидепресивних регіональних програм потребує:

- удосконалення фінансової інфраструктури депресивних територій;
- залучення банківських кредитів у реальний сектор економіки депресивної території;
- зміцнення фінансового стану банків і виведення з ринку проблемних з них;
- розвитку нових напрямів банківських послуг (іпотечного кредитування, кредитування малого і середнього бізнесу, розширення видів споживчого кредиту, страхування кредитів тощо);
- підвищення ролі фондового ринку в залученні інвестицій і справедливий перерозподіл фінансових ресурсів області;
- створення привабливого інвестиційного клімату депресивного регіону (окремої території);
- розвитку ринку страхових послуг;
- залучення вільних активів і резервів страхових компаній та недержавних пенсійних фондів до інвестицій на території області;
- в умовах обмежених фінансових можли-

востей сільськогосподарських товаровиробників формування системи кредитних кооперацій.

Фінансові результати реалізації антидепресивних регіональних програм важко піддаються підрахунку, тому варто виділяти низку пріоритетних її проектів, що забезпечать найбільший соціо-еколого-економічний ефект.

З метою досягнення найвищих кінцевих результатів вважаємо, що необхідно розробити механізм розподілу та перерозподілу виділених фінансових ресурсів під реалізацію антидепресивних регіональних програм за економічною, екологічною та соціальною сферами відповідно до індивідуальних потреб регіону. Вважаємо, що такий механізм повинен базуватися на урахуванні результатів оцінки депресивності територій за економічними, соціальними та екологічними критеріями й передбачати застосування формульного підходу [3, с. 160].

Пропонуємо загальну суму фінансових ресурсів (F_i), що передбачена та необхідна для реалізації антидепресивної регіональної програми i -того регіону розподіляти за економічною, екологічною та соціальною сферами регіону таким чином:

1) обсяг фінансових ресурсів, що доцільно спрямовувати в економіку регіону розраховувати за формулою 1:

$$F_i^{ek} = F_i \times \alpha_i, \quad (1)$$

де F_i^{ek} – обсяг фінансових ресурсів, що мають бути спрямовані в економічну сферу i -го регіону;

α_i – оцінка потреби регіону в кожній додатковій гривні, спрямованій на підтримку економічного розвитку регіону, що розраховується таким чином:

$$\alpha_i = \frac{1/I_i^{ek}}{1/I_i^{ek} + 1/I_i^{soc} + 1/I_i^{ekol}}, \quad (2)$$

де $\overline{I_i^{ek}}$ – інтегральний індекс економічної депресивності i -го регіону;

$\overline{I_i^{soc}}$ – інтегральний індекс соціальної депресивності i -го регіону;

$\overline{I_i^{ekol}}$ – інтегральний індекс екологічної депресивності i -го регіону.

2) обсяг фінансових ресурсів, що доцільно спрямовувати у фінансування соціального розвитку регіону, пропонуємо розраховувати за формулою 3:

$$F_i^{soc} = F_i \times \beta_i, \quad (3)$$

де F_i^{soc} – обсяг фінансових ресурсів, що мають бути спрямовані в соціальну сферу i -го регіону;

β_i – оцінка потреби регіону в кожній додатковій гривні, спрямованій на підтримку соціального розвитку регіону, що визначається таким чином:

$$\beta_i = \frac{1/I_i^{soc}}{1/I_i^{ek} + 1/I_i^{soc} + 1/I_i^{ekol}}; \quad (4)$$

3) обсяг фінансових ресурсів, що доцільно спрямовувати у забезпечення екологічного розвитку регіону розраховувати за формулою 3.5:

$$F_i^{ekol} = F_i \times \gamma_i, \quad (5)$$

де F_i^{ekol} – обсяг фінансових ресурсів, що мають бути спрямовані в екологічну сферу i -го регіону;

γ_i – оцінка потреби регіону в кожній додатковій гривні, спрямованій на підтримку екологічного розвитку регіону, що визначається таким чином:

$$\gamma_i = \frac{1/I_i^{ekol}}{1/I_i^{ek} + 1/I_i^{soc} + 1/I_i^{ekol}}. \quad (6)$$

Очевидно, що:

$$\alpha_i + \beta_i + \gamma_i = 1, \quad (7)$$

$$F_i^{ek} + F_i^{soc} + F_i^{ekol} = F_i, \quad (8)$$

Зрозуміло, що:

– чим нижчий рівень економічного розвитку території порівняно з соціальним та екологічним, тобто суттєвішою є економічна депресивність території (нижче значення $\overline{I_i^{ek}}$), тим більша потреба у фінансуванні економічної сфери і тим вище буде значення α_i і навпаки;

– чим більший рівень соціальної депресивності території порівняно з економічною та екологічною (нижче значення $\overline{I_i^{soc}}$), тим більша потреба у фінансуванні її соціального розвитку і тим вище буде значення β_i і навпаки;

– чим вищий рівень екологічної депресивності території порівняно з соціальною та економічною (нижче значення $\overline{I_i^{ekol}}$), тим більша потреба у фінансуванні його екологічного розвитку і тим вище буде значення γ_i і навпаки.

Такий підхід забезпечить оптимальний розподіл і перерозподіл ресурсної бази регіону, що виділяється для фінансового забезпечення реалізації антидепресивних регіональних програм за соціальною, екологічною та економічними сферами та дозволить досягнути найвищих результатів.

Висновки. Таким чином, підводячи підсумки, зазначимо, що реалізація регіональних антидепресивних програм дасть змогу подолати депресивність та підвищити рівень соціального, екологічного та економічного розвитку депресивних територій на основі:

- підвищення ділової активності суб'єктів господарювання депресивних територій;
- підвищення рівня і якості життя населення в таких регіонах;
- створення додаткових робочих місць, підвищення рівня зайнятості населення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Питання державного фонду регіонального розвитку [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України № 656 від 04.07.2012 р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/656-2012-p>.
2. Герасимчук З.В. Конкурентоспроможність регіону: теорія, методологія, практика: [монографія] / З.В. Герасимчук, Л.Л. Ковальська. – Луцьк: Надстир'я, 2008. – 248 с.
3. Римар М.В. Фінансові механізми забезпечення розвитку депресивних територій: теорія і методи: [монографія] / М.В. Римар, О.М. Попівняк, Р.С. Филипів. – Львів: ВД «Панорама», 2014. – 260 с.

4. Опарін В.М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти): дис. ...доктора екон. наук: 08.04.01 / Опарін Валерій Михайлович. – К., 2006. – 386 с.
5. Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій: монографія / [за ред. О.П. Кириленко]. – Тернопіль: ТНЕУ, «Економічна думка», 2008. – 376 с.